

บทที่ ๓

ประเพณีการเรียนและขั้นตอนการเล่นคาบสองมือ

ประเพณีการเรียนวิชาคาบสองมือ

วิชาคาบสองมือเป็นศิลปะประจำชาติที่มีมาแต่โบราณ จึงมีระเบียบแบบแผนตามประเพณีที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน มีขั้นตอนดังนี้

๑. การไหว้ครู เป็นประเพณีอันดีงามมีมาแต่โบราณ เป็นพิธีแสดงตนว่าขออ่อนน้อมยอมตนเป็นสานุศิษย์ด้วยกาย วาจา ใจ ต้องปฏิบัติตนว่าจะปฏิบัติตามคำสั่งสอนทุกประการ และจะเคารพครูบาอาจารย์ทั้งปวงด้วยความกตัญญูกตเวทิต์เสมอพิธีนี้จะกระทำเฉพาะวันพฤหัสบดี ซึ่งถือว่าเป็นวันครู และถือปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ เครื่องบูชาครูส่วนใหญ่จะมีดอกไม้ รูปเทียน และอาจจะมีหัวหมู บายศรี เบ็ด ไก่ ขนมห่มต้ม หรือเงินทองบ้างเล็กน้อย ซึ่งเงินจำนวนนี้จะได้นำไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ครูบาอาจารย์เก่าแก่ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

การทำพิธีไหว้ครูมีหลายแบบแตกต่างกันไป แต่ขอยกตัวอย่างแบบที่ทำกันเสมอ ๆ โดยปฏิบัติดังนี้ (ฟอง เกิดแก้ว ๒๕๒๗ : ๓๕)

- ๑.๑ จัดที่บูชาพระพุทธรูปเป็นประธาน
- ๑.๒ ทำพิธีทางศาสนา
- ๑.๓ พิธีเกี่ยวกับการเคารพครูบาอาจารย์ พิธีมีดังนี้
 - ๑.๓.๑ กล่าวฮัญไชยครู
 - ๑.๓.๒ กล่าวคำไหว้ครู หรือคำปฏิญาณตน
 - ๑.๓.๓ สงบนิ่ง ระลึกถึงพระคุณท่าน
 - ๑.๓.๔ พิธีรับเป็นสานุศิษย์
 - ๑.๓.๕ ประธานให้โอวาท

เมื่อเสร็จพิธีดังกล่าวแล้ว มักจะมีการจัดเลี้ยงกันเป็นการแสดงความสามัคคี นอกจากนี้ในบางที่ก็จัดให้มีการเล่นคาบสองมือเพื่อเป็นการฉลองด้วย

การไหว้ครุ้มักจะจัดเป็นประจำทุก ๆ ปี ๆ ละครั้ง และทุก ๆ ครั้งทีไปแสดง ก่อนเริ่มการแสดงจะต้องทำพิธีไหว้ครุด้วยการนำธูป เทียน ดอกไม้ เป็นเครื่องสักการะ จึงถือได้ว่าการเคารพครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นยิ่ง และถือเป็นพิเศษตลอดมา การเรียนศิลปะใด ๆ จำเป็นต้องเริ่มการเคารพครูก่อนเสมอ เป็นการอบรมในแง่วัฒนธรรมที่ดีเลิศและปลูกฝังให้เป็นคุณธรรมประจำชาติ

ระเบียบการเกี่ยวกับพิธีไหว้ครุ

การเตรียม

๑. จัดที่บูชา มีพระพุทธรูปเป็นประธาน
๒. มีดอกไม้สีขาว ธูป เทียนสำหรับบูชา
๓. มีเครื่องไม้รำ เครื่องไม้ตี และเครื่องอุปกรณ์กระป๋องวงไว้อสองข้างที่บูชา
๔. เทียนชัยฝิ่งหนัก ๑ บาท ๑ เล่ม
๕. น้ำ ๑ ชัน เพื่อทำน้ำมนต์
๖. แบ่งกระแจะสำหรับเจิมเครื่องไม้ทั้งหมด
๗. พานใส่สแตงค์ สำหรับทำบุญตักบาตรในวันรุ่งขึ้น เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ไปให้บรรดาครูบาอาจารย์กระป๋องของท่าน
๘. ให้ผู้เรียนนำดอกไม้สีขาว ธูป ๕ ดอก เทียนชัยฝิ่ง ๑ เล่ม และเงิน ๑ สลึง
๙. ให้นักเรียนมานั่งพับเพียบเรียงกันเป็นระเบียบรวมกันยังหน้าที่ยบูชา ครูนั่งอยู่ข้างหน้า แล้วเริ่มทำพิธีอย่างเคร่งครัดดังต่อไปนี้

พิธีไหว้พระ

๑. กราบพระ ๓ ทน
๒. จุดธูปเทียน แล้วระลึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อเสร็จแล้วรวบรวมเทียนปักไว้ ณ ที่แห่งเดียวกัน
๓. กราบพระ ๓ ทน
๔. นั่งคุกเข่าลงพร้อมกัน ประณมมือ
๕. ครุมนำสวด นักเรียนว่าตาม

อรหฺ์ สุมฺมา สุมฺพุทฺโธ ภควา
 พุทฺธ ภควนฺต อภิวาเทมิ (กราบ)
 สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม
 ธมฺมํ นมสฺสามิ (กราบ)
 สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ
 สงฺฆํ นมามิ (กราบ)

๖. นั่งพับเพียบ

๗. สวด มโน ๓ จบ

๘. สวด พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ครุณําสวด อิติปิโสภควา รับและ
 สวดพร้อมกันต่อไป อรหฺ์ สุมฺมา สุมฺพุทฺโธ ฯลฯ จนจบแล้วครุณําสวด สุวากฺขาโต
 รับและสวดพร้อมกันต่อไป ภควตา ธมฺโม ฯลฯ จนจบแล้วครุณําสวด สุปฏิปนฺโน
 รับและสวดพร้อมกันต่อไป ภควโต สวากสงฺโฆ ฯลฯ จนจบ

พิธีไหว้ครู

ลูกาสะ ข้าพเจ้าขออาราธนา ครูกระบี่กระบองทั้งหลาย มีครูพ่วง ครูมงคล
 ครูจจ ขุนนคร ครูหล้า ครูจันทร์ และครุนาค เป็นต้น ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ดี หรือที่
 ล่วงลับไปแล้วก็ดี ข้าพเจ้าขอประณตน์ออมยอมเป็นสานุศิษย์ พร้อมด้วยกาย วาจา
 ใจ และความเคารพ นับถือยิ่ง

หนึ่ง ข้าพเจ้าขอให้ลัดยปฏิญาณด้วยความจริงใจว่า ข้าพเจ้าจะมีความ
 เคารพ และมีความจงรักภักดีต่อครูบาอาจารย์ทุกท่าน สิ่งใดที่ได้ศึกษามาแล้ว
 จะพยายามรักษาระเบียบแบบแผนอันเป็นประเพณีไว้อย่างเคร่งครัดทุกประการ
 ทั้งนี้เพื่อเทิดคุณงามความดีของครูที่ได้อุทิศส่่าห์พยายามสั่งสอนศิษย์ ข้าพเจ้า
 เป็นศิษย์ขอสนองด้วยความกตัญญูทุกเวทีทุกเมื่อ ฉะนั้นขอคุณครูทั้งหลายจงได้

โปรดกรุณาประสิทธิประสาทผลให้ข้าพเจ้าลวงสนมโนรถทุกประการ และขอจง
ช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาป้องกันข้าพเจ้าทั้งหลายให้ปราศจากภัยอันตรายทั้ง
หลาย ประสบแต่ความสุข ความเจริญ ชั่วกาลปาวสานเทอญ

๑. นิ่งนึ่งสำรวมจิตระลึกถึงครูบาอาจารย์ ๑ นาที
๒. กราบ ๓ ทน
๓. นักเรียนนิ่งนึ่ง
๔. ครูทูน้ำมนต์ โดยนำเทียนเล่มใหญ่มาหยดแล้ว สวด พุทธคุณ ธรรมคุณ และ
สังฆคุณ ๑ จบ
๕. ครูกินน้ำมนต์ และพรมลงบนศีรษะ
๖. นักเรียนเอาถ้วยเล็ก ๆ ตักน้ำมนต์กิน โดยให้เหลือติดกันถ้วยเล็กน้อย พรมลงบน
ศีรษะด้วยความเคารพ
๗. ครูใช้นิ้วขวาจุ่มกระแจะและเจิมเครื่องไม้ทั้งหมด
๘. ครูเจิมที่กลางกระหม่อมนักเรียน โดยเสกคาถา มะโม พุทธายะ
๙. นักเรียนแกะเทียนที่เหลือจากการทำน้ำมนต์ติดที่ผม ("ติดสีผึ้ง")

กราบ ๓ ทน เป็นเสร็จพิธี

๒. การอบรมจิตใจ การอบรมจิตใจสำหรับผู้เล่นดาบสองมือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะ
เป็นศิลปะ การต่อสู้ป้องกันตัว จะต้องมีความมานะอดทน กล้าหาญ ไม่ย่อท้อต่อความเจ็บปวด
ปลุกฝังความเป็นนักสู้ ดังนั้นการอบรมจิตใจจึงแบ่งออกได้ดังนี้

- ๒.๑ การอบรมหัวใจ เป็นการอบรมจิตใจให้เกิดความกล้าหาญ ไม่ครั่นคร้ามต่อ
ความเจ็บปวดที่พึงจะมีในเวลาฝึกหัด มั่นปลุกใจให้นิยมการเป็นนักรบเยี่ยง
บรรพบุรุษ

๒.๒ ความเชื่อมั่นในครูบาอาจารย์ ครูที่มีฝีมือลายมือจะเป็นกำลังใจอันสำคัญที่ศิษย์จะยึดถือเป็นที่พึ่ง ความอวดตัวว่าเป็นศิษย์มีครูก็ยิ่งทำให้ผู้อื่นครั่นคร้ามมากขึ้น

๒.๓ ความเชื่อมั่นในวิชาความรู้ ในการอบรมขั้นต้นนี้ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความไว้วางใจในวิชาความรู้ที่ตนได้เล่าเรียนไปแล้วว่า ผู้ที่ไม่รู้วิชาดาบสองมือมาเลย จะสู้ผู้ที่รู้ไม่ได้ เป็นอันขาด การอบรมที่ยากก็คือ การที่จะให้เขาต่อสู้กับผู้ที่มีจริง ๆ ด้วยกันซึ่งควรอบรมความเชื่อมั่นในวิชาความรู้ที่รำเรียนมาจากครูอาจารย์ที่จะ ช่วยส่งเสริมในใจให้เกิดความกล้าไม่กลัวใคร

๓. การเรียนภาคทฤษฎี การเรียนดาบสองมือสมัยก่อนมุ่งเพื่อที่จะรำและต่อสู้กับฝ่ายตรงกันข้ามได้เท่านั้น การเรียนใช้ชีวิตการจำและทำตามแบบอย่างที่ครูสอน ไม่มีตำราสำหรับการค้นคว้า และไม่มีกระดาษไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเนื้อหาวิชาจะได้จากครูผู้สอนเพียงผู้เดียว ส่วนการเรียนในสมัยปัจจุบัน มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้อย่างละเอียด ลึกซึ้ง รู้เหตุ รู้ผลในการที่จะต้องปฏิบัติในการเล่น มุ่งให้ผู้เรียนใช้สติปัญญา ตรិตรอง หาวิธีการ คิดแปลงวิชาการที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ให้เกิดกับตนเองให้มากที่สุด และพัฒนาวิธีการเล่นให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และกาลเวลาซึ่งนอกจากจะได้รับความรู้จากครู อาจารย์แล้ว ยังสามารถค้นคว้าได้จากตำราซึ่งมีอยู่มากมาย

๔. การเรียนภาคปฏิบัติ การเรียนดาบสองมือภาคปฏิบัติ เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อฝึกหัดกับครูแล้วก็ต้องหมั่นฝึกซ้อมเพื่อความแม่นยำชำนาญสำหรับตนเองให้เกิดความคล่องแคล่วว่องไว เพราะอาวุธต่าง ๆ จะต้องทำงานประสานสัมพันธ์กัน มิฉะนั้นแล้วอาจเกิดการบาดเจ็บขึ้นได้ ถือได้ว่าการฝึกซ้อมเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนวิชาดาบสองมือ ในการเรียนภาคปฏิบัติจะต้องฝึกตามระเบียบประเพณีดังมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

- ๔.๑ การถวายบังคม
- ๔.๒ การขึ้นพรหมนั่ง การขึ้นพรหมยืน
- ๔.๓ การรำไม้รำ
- ๔.๔ การเดินแปลง
- ๔.๕ การฝึกตีลูกไม้
- ๔.๖ การตีท่าพลิกแพลง

ขั้นตอนการเล่นคาบสองมือ

การเล่นคาบสองมือของไทยเรานับว่าเป็นศิลปะอย่างแท้จริงเพราะการเล่นตั้งแต่ต้นจนจบเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนโดยตลอด ปฏิบัติตามขั้นตอน แม้จะต่างครูอาจารย์หรือต่างถิ่นกันก็ตาม ต่างก็มีระเบียบประเพณีการเล่นในลักษณะเดียวกัน ถือว่าเป็นประเพณีนิยมที่น่าสรรเสริญอย่างยิ่ง ประเพณีการเล่นมักปฏิบัติตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การแสดงจะต้องเริ่มต้นด้วยการทำพิธีไหว้ครูก่อน และปีกลองก็จะบรรเลงเพลงไหว้ครูตามไปด้วย เมื่อเสร็จพิธีไหว้ครูแล้วปีกลองก็ยุติชั่วคราวแล้วบรรเลงเพื่อโหมโรงอีกครั้งหนึ่ง

๒. เมื่อจบเพลงโหมโรงแล้ว นักคาบสองมือจะสวมมงกุฎและแสดงความเคารพผู้ชมรอบสนาม แล้วถือไม้รำไปนั่งคุกเข่าอยู่คนละข้างสนาม การนั่งและการวางไม้รำเป็นไปตามลักษณะของการขึ้นพรม

๓. เมื่อปีกลองเริ่มบรรเลง ผู้เล่นก็จะเริ่มด้วยการถวายบังคมพร้อมกันต่อไปก็เป็นการขึ้นพรม โดยคนหนึ่งจะขึ้นพรมนั่ง อีกคนจะขึ้นพรมยืน เมื่อครบทั้งสองทิศแล้วจะยืนขึ้นอยู่ในท่าควมรำ

๔. การรำ เมื่ออยู่ในท่าควมรำแล้ว ทั้งคู่ก็จะเริ่มเดินรำยาวไม้ต่าง ๆ ไปตามทิศทางของท่ารำจนสุดสนาม และรำยาวรำกลับไปยังที่เดิม และอยู่ในท่าควมรำ

๕. การจ้วงลงนั่ง เมื่ออยู่ในท่าควมรำแล้ว ทั้งคู่จะจ้วงไม้รำลงนั่งตามลักษณะของการขึ้นพรม จนกระทั่งนั่งคุกเข่าเหมือนดังเดิม ในช่วงนี้ปีกลองจะหยุดบรรเลง

๖. เปลี่ยนไม้รำ เป็นไม้ดี หรือถ้าใช้ไม้ดีเป็นไม้รำก็ไม่ต้องเปลี่ยน

๗. การถวายบังคมเร็ว เมื่อเปลี่ยนไม้เรียบร้อยแล้ว ปีกลองจะเริ่มบรรเลงเป็นจังหวะเร็ว ๆ ทั้งคู่ก็จะเริ่มถวายบังคมเร็ว

๘. การเดินแปลง เมื่อเสร็จจากถวายบังคมเร็วแล้ว ทั้งคู่จะเดินแปลงสวนทางไปคนละข้างของสนาม แล้วกลับตัวเดินแปลงสวนทางกันกลับไปยังที่เดิม

๙. การย่างสามขุม เมื่อเสร็จจากการเดินแปลงแล้ว ทั้งคู่จะเดินย่างสามขุมเข้าหากัน ณ กลางสนาม ห่างกันพอที่จะตีกันได้

๑๐. การตี เมื่ออย่างสามขุมเข้าหากันเรียบร้อยแล้ว ก็จะเริ่มทำการต่อสู้กันโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเป็นฝ่ายรับด้วยการล่อก่อน อีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายรุกหาจังหวะในการเข้าตี ทั้งสองฝ่ายจะผลัดกันรุกและรับจนหมดตอน เมื่อแยกออกจากกันก็เดินแปลงไปคนละข้างของสนามแล้ว กลับตัวอย่างสามขุมเข้าหากันอีก เพื่อทำการต่อสู้กันใหม่ โดยผลัดเปลี่ยนกันล่อเรื่อยไป

๑๑. การจบการแสดง การจบการแสดงมี ๒ วิธี คือ

ก. จบแบบขอขมา เมื่อต่อสู้กันครบแล้ว ต่างจะแยกกันไปคนละข้างสนาม แล้วกลับตัวมาเดินเข้าหากันและขอขมาซึ่งกันและกัน

ข. จบแบบแพ้นะ เมื่อได้ต่อสู้กันใกล้จะจบการแสดง ฝ่ายหนึ่งจะทำเป็นเพลิง-พม่า อีกฝ่ายหนึ่งจะได้เปรียบด้วยการฟันแทง คู่ต่อสู้ทำทีเป็นถึงแก่ความตาย

เมื่อจบการแสดงแล้วก็ลุกขึ้น แสดงความเคารพผู้ชมรอบสนามอีกครั้งหนึ่ง ขณะนี้ปีกลงหยุดการบรรเลง